



सपादकोय.. कौल कोणाला

राज्यात विधानसभा निवडणुकीच्या निर्मतातन महाआघाडी विरुद्ध महायुता
या अटीटटीच्या लढाईत सहा प्रमुख नेत्यांची खच्या अर्थाने परीक्षा आहे. सन
२०१९ पर्यंत भाजपा-शिवसेना युती विरुद्ध काँग्रेस-राष्ट्रवादी काँग्रेस
महाआघाडी अशी लढत होत होती. गेल्या पाच वर्षांत राज्यात झालेली
सत्तातरे आणि दोन प्रमुख प्रादेशिक पक्षांत झालेली बंडखारी यातून राजकीय
समीकरणे बदलली आहेत. महायुतीला एक नेता नाही आणि महाआघाडीला
सुद्धा सर्वमान्य नेता नाही. उद्घव ठाकरे हे माजी मुख्यमंत्री असले तरी ते
महाआघाडीचे नंबर १ चे नेते म्हणून ओळखले जात नाहीत आणि एकनाथ
शिंदे हे महायुतीचे मुख्यमंत्री असले तरी निवडणुकीनंतर तेच मुख्यमंत्री असतील
असे भाजपा किंवा अजित पवार गट सांगयला तयार नाही. म्हणूनच शरद
पवार, एकनाथ शिंदे, देवेंद्र फडणवीस, अजित पवार, नाना पटोले या सर्वच
नेत्यांची या निवडणुकीत मोठी परीक्षा आहे. मुस्लीम व्हाट बँक ज्यांचा मोठा
आधार बनली आहे, त्या उबाठा सेनेचे भवितव्य यंदाच्या विधानसभा
निवडणुकीच्या निकालावर ठरणार आहे.

यंदा २०२४ ची राज्य विधानसभा निवडणूक खरोखरच अभूतपूर्व आहे. रस्त्यावर पिंज-न्यात बसलेल्या पोपटालाही बाहेर येऊन कोणता पक्ष सरकार बनवाणार याचे कार्ड शोधणे अवघड आहे. कुडमुडे ज्योतिषी आणि मतदारांचा निवडणूकपूर्व व मतदानोत्तर कौल घेण्या वृत्तवाहिन्यांनीही यंदाच्या निवडणुकीत ताकही फुंकून प्यावे लागाणार आहे. गेल्या पाच वर्षांत महाराष्ट्रातील राजकारणाने सध्यतेच्या सर्व मर्यादा ओलांडल्या. पाच वर्षांत तीन मुख्यमंत्री आणि सर्व प्रमुख पक्षांना सत्ता उपभोगण्याची संधी या राज्यात मिळाली. ठाकरे यांच्या पक्षाचे ४० आणि शरद पवारांच्या पक्षाचे ४० अशा ८० आमदारांनी पक्ष नेतृत्वाला आव्हान दिले व पक्षाचे नाव व निवडणूक चिन्ह काबीज केले, असे महाराष्ट्रात प्रथमच घडले. मराठीच्या अस्मितेचा अभिमान बाळगणारे उबाठा सेना, शिवसेना (शिंदे), मनसे हे तीनही पक्ष मैदानात आहेत. ठाकरेंच्या पक्षातून बाहेर पडलेले नेते उबाठा सेनेवर तुटून पडत आहेत. दुसरीकडे राष्ट्रवादी कांग्रेसचे दोन तुकडे झाल्यापासून काका विरुद्ध पुताण्या असा जंगी सामना रोज बघायला मिळत आहे. यंदाच्या निवडणुकीला सर्वपक्षीय कुटुंबशाहीचा विळखा पडला असला तरी मतदारांनीच ही व्यवस्था स्वीकारली आहे. लोकसभा निवडणुकीच्या निकालाप्रमाणेच विधानसभेला मतदार कौल देतील काय, हा मोठा कळीचा मुद्दा आहे. कोणत्याही परिस्थितीत महाराष्ट्रात महायुतीची सत्ता यायलाच हवी, यासाठी दरेंद्र फडणवीस, चंद्रशेखर बावनकुळे यांनी चंग बांधला आहे. पंतप्रधान नरेंद्र मोदी, केंद्रीय गृहमंत्री अमित शहा यांचेही राज्यात मोठे दौरे होणार आहेत. देशाची आर्थिक राजधानी मुंबई ज्या राज्यात आहे, त्या राज्याची सत्ता वाढूल ते करून आपल्याच हाती राहिली पाहिजे यासाठी भाजपाने सर्वस्व पणाला लावले आहे. राज्याचा मुख्यमंत्री भित्रपक्षाचा असला तरी त्याचा रिमोट कंट्रोल हा भाजपाच्या हाती असतो, हे जनतेलाही पूर्ण ठाऊक आहे. महाआघाडी व महायुतीतील भित्रपक्षांमध्ये स्पर्धा आहेच. आपल्या पक्षाचे जास्तीत जास्त आमदार निवडून आले तरच आपल्याला महत्त्व मिळते, हे त्यांच्या नेत्यांना चांगले ठाऊक आहेत. आमदारांच्या संख्याबळावरच नेत्यांची पत आणि प्रतिष्ठा मोजली जाणार आहे. आमदारांचे संख्याबळ असेल, तरच सौदेबाजी करता येते. म्हणूनच सहा पक्षांच्या सहा नेत्यांची विधानसभा निवडणुकीत कठोर परीक्षा आहे. एकनाथ शिंदे यांनी उद्द्व ठाकरे यांच्या नेतृत्वाविरोधात बंद करण्याची हिम्मत दाखवली. शिवसेनेतून एकाच वेळी ४० आमदार, १३ खासदार बाहेर पडल्यावर महाराष्ट्रात राजकीय भूकंप झाला. ठाकरेना मुख्यमंत्री पदावरून पायउतार व्हावे लागलेच आणि महाआघाडीचे सरकारही कोसळले. त्याचे बक्षीस म्हणून भाजपाने एकनाथ शिंदे यांना मुख्यमंत्रीपद दिले. शिंदे हे भाजपाचे बाहुले मुख्यमंत्री असतील. महाराष्ट्राच्या सर्वोच्च पदावर बसल्यावर 'भाजपा बोले व शिंदे डोले' असे वागतील असे अनेकांना वाटत होते. पण शिंदे यांनी आपल्या कामाने स्वतःची तडफदार मुख्यमंत्री म्हणून प्रतिमा निर्माण केली. आपल्या कामगिरीने त्यांनी पंतप्रधान नरेंद्र मोदी व केंद्रीय गृहमंत्री अमित शहा यांचा विश्वास संपादन केला. अहोत्र काम करणारा कार्यक्षम मुख्यमंत्री अशी त्यांची ओळख झाली. लोकसभा निवडणुकीत त्यांच्या पक्षाने १५ जागा लढवल्या व ७ जिंकल्या. उबाठा सेनेपक्षा शिंदेंच्या शिवसेनेचा स्ट्राइक रेट सरस ठरला. शिंदे यांची शिवसेना विधानसभेच्या ८० जागा लढवत आहे. ज्यांनी बंडाला साथ दिली त्या सर्वांना शिंदे यांना निवडून आणायचे आहे. विधानसभा निवडणुकीत महायुतीला अपेक्षित चांगले यश मिळाले, तर शिंदे राज्याच्या सिंहासनावर पन्हा वास शक्तील भाजपा शेषींनी त्यांच्यातील नेतृत्व मापातना करामानी

पुन्हा बसू शकताल. भाजपा श्रष्टाना त्याच्याताल नवृत्व गुणवत्ता, कामाचा तडफ हेरली आहे. उद्धव व आदित्य यांच्या नावामार्गे ठाकरे आडनाव आहे. शिंदे हे स्वतःच्या कर्तृत्वाने नेते झाले आहेत. सतत सक्रिय राहन व संघर्ष करून त्यांना झगडावे लागले आहे. निकालानंतर ते स्वतः किंग हौतील किंवा किंग मेकर म्हणून त्यांना भूमिका बजवावी लागेल. शिवसेना हे पक्षाचे नाव व धनुष्यबाण हे चिन्ह निवडणूक आयोगाने शिंदे यांच्या गटाला दिले आहे. विधानसभा निवडणुकीत मतदारांनी त्यावर शिक्कामोर्तब करणे आवश्यक आहे. यंदाची निवडणूक ही ठाकरे विरुद्ध शिंदे आणि शिवसेना विरुद्ध उबाठा सेना अशी आहे. शिंदे यांना शिवसेना आपलीच आहे हे सिद्ध करून दाखवावे लागेल. भाजपाकडे अनित पवार व राज ठाकरे (महायुतीच्या बाहेरील) हे आणखी दोन मित्र आहेत, याचे भान ठेऊन शिंदे यांना राजकारण खेळावे लागणार आहे. पाच वर्ष मुख्यमंत्रीपदावर राहिलेल्या देवेंद्र फडणवीस यांना २०१९च्या निवडणुकीनंतरच्या पाच वर्षात मुख्यमंत्री (८०) तास, विरोधी पक्षनेता व उपमुख्यमंत्री अशा तीनही भूमिका पार पाडव्या लागल्या. आजही देवेंद्र हेच महाराष्ट्राचा भाजपाचा चेहरा आहेत. तेच भाजपाचे राज्यात नंबर १ चे नेते आहेत. लोकसभा निवडणुकीत भाजपाने महाराष्ट्रात २८ जागा लढवल्या पण केवळ ९ जागांवर विजय मिळाला. केंद्रात व राज्यात भाजपा सत्तवेर असूनही राज्यात भाजपाला नामुष्की पत्करावी लागली. लोकसभा निवडणुकीतील पक्षाच्या खराब कामगिरीनंतर स्वतः देवेंद्र यांनी उपमुख्यमंत्री पदाचा राजीनामा देण्याची तयारी दर्शवली. आपण पक्षासाठी काम करू असे त्यांनी म्हटले होते. पण श्रेष्ठीनी उपमुख्यमंत्री पदावर राहा असे सांगून पक्षाची महाराष्ट्राची सूत्रे त्यांच्याकडे सोपवली. लोकसभा निवडणुकीत झालेल्या चुकाची पुनरावृत्ती होणार नाही, असे स्वतः फडणवीस यांनी म्हटले आहे. मराठा आणि ओवीसी अशी भाजपाला मोठी कसरत करावी लागत आहे. फडणवीस हे नागपूरचे आहेत. पक्ष आणि राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघ यांच्यातील ते सेतू आहेत. यांदाच्या विधानसभा निवडणूक प्रचारात यावेळी संघ परिवार सक्रिय आहे. भाजपा जवळपास दीडशे जागा लढवत असून शेभरपेक्षा जास्त आमदार निवडून आणणे हे पक्षाचे लक्ष्य आहे. भाजपाचे सर्वाधिक आमदार असूनही गेली पाच वर्ष मुख्यमंत्रीपद फडणवीसांना हुलकावणी देत आहे. देवेंद्र फडणवीस आणि उद्धव ठाकरे यांच्यात वर्चस्वाचे द्रुंद्व चालू आहेच. यांदाच्या निवडणुकीत काही चमत्कार घडू शकेल का? गेली सहा दशके महाराष्ट्राच्या राजकारणात आघाडीवर असलेल्या ८४ वर्षे वयाच्या शरद पवार यांच्या दृष्टीने यांदाची निवडणूक मोठी आव्हानात्मक आहे. पाच वर्षांपूर्वी उद्धव ठाकरे याना मुख्यमंत्री पदावर बसविण्यात आणि भाजपाला सतेपासून दूर ठेवण्यात पवारांची कौशल्यपूर्ण रणनिती व मुत्सद्वेगिरी कारणीभूत होती. महाविकास आघाडीचे सरकार स्थापन करण्यात पवार यांचाच पुढाकार होता. भाजपाकडून दुखावलेल्या उद्धव ठाकरेनं महाआघाडीच्या तंबूत खेळण्यामार्गे पवार यांचाच आराखडा होता. आता महाविकास आघाडीचे सरकार हटविण्यासाठी पवार जिद्दीने मैदानात उतरले आहेत. आपल्या स्वतःच्या पक्षात झालेले बंड मोडून काढणे पवारांना जमले नाही, पण मतदारांसमोर जाऊन आपण स्थापन कलेला राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्ष हाच खरा पक्ष आहे हे सिद्ध करण्याचे आणखी मोठे आवाहन पवारांसमोर आहे. लोकसभा निवडणुकीत बारामती मतदारसंघ काकांनी जिकून दाखवला. तिथे सुनेत्रा पवारांचा पराभव करून सुप्रिया सुले विजयी झाल्या. आता विधानसभा निवडणुकीत घरातलेच उमेदवार पुन्हा तोच खेळ खेळत आहेत. लोकसभा निवडणुकीत पवारांच्या पक्षाने ९० जागा लढवल्या व ८ जिंकल्या. विधानसभेसाठी त्यांचा पक्ष ८७ जागा लढवत आहे. पक्षाच्या प्रचारासाठी ते दिवस-रात्र वणवण करीत आहेत. उपमुख्यमंत्री असलेल्या पुतण्याशी बारामतीत आपल्याच होम ग्राउंडवर थेट लढा देण्याची वेळ काकांवर आली आहे.

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਾਡਾਂ?

'ग्रेन बाऊल' म्हणून ओळखला जाणारा पंजाबी भारतीय शेतीचा आधारस्तंभ आहे. तिथली सुपीक माती आणि समर्पित शेतकरी दरवर्षीचे लाखो टन धान्याचे उत्पादन करतात. जेभारताच्या अन्न गरजा पूर्ण करतातच; पण निर्यातीतही योगदान देतात. असे असले तरी हवामानबदल, पाण्याचा अतिवापर आणि जमीन वापरातील बदल यांसारख्या घटकांमुळे पंजाबच्या शेतजमिनीला धोका निर्माण हाऊने शकतो, अशी चिंता समोर आली आहे. शेतीमध्ये उच्च उत्पादन मिळवण्यासाठी यांनी पंजाबमध्ये नायट्रोजन, फॉस्फेट आणि पोटेंशियल यासारख्या खतांचा सवर्धिक वापर केला जातो. केंद्रीय रसायन आणि खेते मंत्रालायाने ६ अॅगस्ट २०२४ रोजी राज्यसभेत सादाद केलेल्या आकडेवारीनुसार, पंजाबने २०२३-२४ मध्ये प्रति हेक्टर २४७.६१ किलो खताचाचा वापर केला. हे प्रमाण राष्ट्रीय सरासरी १३९.८१ किलो प्रति हेक्टरच्या जवळपास दुप्पत आहे. पंजाबमध्ये भारतातील केवळ १.५३ टक्के कृषी क्षेत्र असले, तरी देशात वापरल्याच्या जाणाऱ्या एकूण खतांपैकी नऊ टक्के खतांचाचा वापर होतो. आकडेवारीनुसार, एनपीके नायट्रोजन, फॉस्फरस, पोटेशियम खतांचा वापर गेल्या चार दशकांमध्ये १९८०-२०१८, १८०० टक्क्यांनी वाढला आहे. याच चार दशकांमध्ये एकट्या पंजाबमध्ये युरिया (नायट्रोजन)चा वापर २०२ टक्क्यांनी वाढला आहे. त्याच्या अहवालानुसार भात आणि गव्हासाठी युरियाचा वापर अनुक्रमे ०.९ किंटल आणि १.१ किंटल प्रति एकर (०.४ हेक्टर) असावा; परंतु येथील शेतकरी साधारणपणे यापेक्षा ०.४-०.६ किंटल अधिक वापरतात. १९८० ते २०१८ दरम्यान राज्यात खतांच्या वापरामध्ये लक्षणीय वाढ झाली आहे. याउलट या काळात धानाच्या उत्पादनात केवळ ६८ टक्के तर गव्हाच्या उत्पादनात ८५ टक्के वाढ झाली आहे. याशिवाय भूजलमध्ये पातळीतही सातत्याने घट होते असल्याने शेतकऱ्यांना पाण्यासाठी ५०० फुटांपर्यंत कूपनलिका खोदावी लागत आहे. हीरत क्रांतीने भारताला अन्न उत्पादनात स्वयंपूर्णतेच्या दिशेने महत्त्वपूर्ण पावले उचलण्यास मदत केली; परंतु त्याचे कृषी आणि पर्यावरणावर गंभीर दुष्परिणाम झाले. या क्रांतीचा सर्वांत मोठा परिणाम पंजाबमध्ये दिसून येत आहे.

पंजाबमध्ये पहिल्यापासूनच भात आणि गव्हाच्या लागवडीला प्राधान्य दिले गेले. या एकटफी दृष्टिकोनामुळे शेतकरी या पिकांवांचा जास्त अवलबून आहेत, परिणामी कृषी विविधता कमी झाली आहे. याव्यतिरिक्त,



कुटुंबाना स्थिर उत्पन्न आणि समुलित अन्न उपलब्ध झाले. या बहुआयामी शेतीव्यवस्थेने शेतकऱ्यांना स्वावलंबी ठेवले. त्यामुळे ते बाजारपेठेवर कमी अवलंबन राहिले. १९८०च्या दशकापूर्वी, शेतकरी काडेपेटी, मीठी आणि मसाले यांसारख्या छोट्या वस्त्र बाजारातून विकत घेत असत, कारण ते त्यांच्या शेतीतून इतर सर्व गरजा भागवत त्या काळात शेतीमुळे जमिनीची सुपीकता तर राहिलीच; शिवाय शेतकरी कुटुंबांचे आरोग्यही राखले गेले, म्हणूनच जास्त भार आणि गहू पिकवल्याने पंजाबची शेती वाळवंटात बदलत आहे का, असा प्रश्न आता उत्पन्न होत आहे. पंजाबच्या शेतांना वाळवंटात बदलण्यात भात आणि गव्हाच्या अतिशेतीने महत्त्वाची भूमिका बजावली आहे अधिकृत अहवालानुसार, जास्त निचरा. जमिनीची गुणवत्ता ढासलणे आणि रासायनिक खतांचा अतिवापर यामुळे येथील जमिनीची सुपीकता कमी झाली आहे. पंजाब कृषी विभागाच्या अहवालात हे स्पष्ट करण्यात आले आहे की, हवामानबदल आणि अस्थिर मॉन्सूनमुळे जलसंकट अधिक गडद होत आहे. त्यामुळे शेतजमिनीच्या उत्पादकतेवर परिणाम होत आहे. दीर्घकालीन मोनोक्रॉपिंग पद्धतीमुळे मातीची विविधता नाहीशी झाली असून, जलस्रोतांवर दबाव वाढला आहे. या परिस्थितीमुळे योग्य उपाययोजना न केल्यास पंजाबमधील शेतीची जमीन एक दिवस अक्षरशः वाळवंटी भागात बदलू शकते देशासाठी अन्नधार्य निर्माण करण्याच्या पंजाबचे वाळवंट होण्यामागे काही कारणे आहेत एकाच पिकाची जसे भात आणि गहू सतत वाढ केल्याने जमिनीतील पोषक तत्त्वांची विविधता कमी होते. त्यामुळे जमिनीच्या सुपीकतेवर परिणाम होतो. या पिकाचे उत्पादन वाढवण्यासाठी शेतकऱ्यांनी रासायनिक खतांचा वापर वाढवला आहे. रासायनिक खतांचा दीर्घकाळ वापर केल्याने जमिनीतील संतुलन बिघडते आणि नैसर्गिक सुपीकता कमी होते. भातशेतीसाठी मोठ्या प्रमाणात पाण्याची आवश्यकता असते. यामुळे भूजल

पातळी कमी होते आणि पाण्याचे संकट निर्माण होते. त्यामुळे जमिनीची सुपीकता कमी होते. सतत पीक घेतल्याने मातीचे धूप वाढते. त्यामुळे त्याची रचना आणि पोषण कमी होते. पीक विविधतेच्या अभावामुळे कीड आणि रोगांचा दबाव वाढतो. त्यामुळे शेतकऱ्यांना अधिक कीटकनाशके वापरण्यास भाग पाडले जाते. त्याचा परिणाम माती आणि पाण्याच्या खोलांवरही होतो. वस्तुत: शेतकऱ्यांना धान आणि गव्हाऱ्येजी डाळी, तेलबिया किंवा फळे आणि भाजीपाला यासारखी इतर पिके घेण्यास प्रवृत्त केल्यास जमिनीची सुपीकता वाढले आणि फायदेही मिळतील. जमिनीच्या गुणवत्तेनुसार खतांची निवड करून समतोल वापर करण्याबाबत शेतकऱ्यांना जगारूक करणे आवश्यक आहे. त्यामुळे जमिनीची सुपीकता टिकून राहते. पाण्याचा अपव्यय कमी करण्यासाठी ठिबक आणि तुषार सिंचनासारख्या सूक्ष्म सिंचन तंत्राचा वापर करण्यावर भर दिल्यास भूजल पातळीत सुधारणा होईल. सेंद्रिय शेती आणि नैसर्गिक शेतीचा अवलंब केल्यास जमिनीची सुपीकता राखण्यात मदत होऊ शकते. शेतकऱ्यांना नवीन कृषी तंत्रज्ञान आणि पद्धतींबद्दल शिक्षित करण्यासाठी कार्यक्रम आयोजित करणे आवश्यक आहे. आकडेवारीनुसार, गेल्या चार दशकांमध्ये (१९८०- २०१८ दरम्यान) एनपीके खतांचा वापर १८० टक्क्यांनी वाढला आहे. त्याच वेळी, १९८० ते २०१८ या काळात केवळ युरियाचा (नायट्रोजेन) वापर २०२ टक्क्यांनी वाढला आहे. येथे शेतात खतांचा अतिवापर होणे हे आता गुपित राहिलेले नाही. शेतकरी खतांचा वापर एका रात्रीत कमी करू शकत नाहीत. ही प्रक्रिया वर्षानुवर्षे संथपणे चालत असावी, अन्यथा उत्पादनात मोठी घट होईल. यानंतर कीटकनाशकांचा क्रमांक येतो. उत्तर प्रदेश आणि महाराष्ट्रानंतर पंजाब हे रासायनिक कीटकनाशकांचा देशातील तिसरा सर्वात मोठा ग्राहक आहे. खतांसोबतच कीटकनाशकांचा वापरही वाढतो. खतांच्या अतिवापरामुळे

वानस्पतीवृद्धी वाढते. म्हणजेच पीक गडद हिरवे होते. त्यामुळे कीटकांचे आक्रमण आणि रोग अधिक आकर्षित होतात. पान जितके जाड असेल, तितके कीटक आणि कृमीचे अन्न जास्त असते. बर्नाला जिल्ह्यात वसलेले पट्टी खडूर हे गाव सतलज नदीच्या दक्षिणेस पंजाबच्या माळवा भागात आहे. 'सेंट्रल ग्राउंड वॉटर बोर्ड'च्या मूल्यांकनानुसार, येथील बहुतांश ब्लॉक्स 'डार्क' झोनमध्ये येतात. ते भर्जलाच्या अति-शोषणाची पातळी दर्शवतात. तांदळामुळे पंजाबचे खूप नुकसान झाले आहे. त्यामुळे गाज्याचे वाळवटात रूपांतर होत आहे. पंजाबमध्ये १४ लाख कूपनलिका भातपिकाच्या हंगामात आठ तास चालतात. एक हेक्टर जमिनीवर एक इंच पाणी म्हणजे एक लाख लिटर. पंजाबमध्ये भाताच्या हंगामात किमान ४-५ इंच पाणी साचत राहते. दर वर्षी राज्यातील पाण्याची पातळी ३-५ फुटांनी घसरते. भूजल पातळी कमी होण्याचा अभ्यास करण्यासाठी स्थापन केलेल्या राज्यस्तरीय समितीने २०२१ मध्ये भूजल उत्खननाची सध्याची प्रवृत्ती कायम राहिल्यास पुढील २५ वर्षांमध्ये राज्य वाळवटात बदलेल, असा अंदाज वर्तवला आहे. वाढत्या लोकसंख्येला पोसण्याच्या गरजेने भारतात हरितक्रांतीची सुरुवात झाली आणि त्यासोबतच तांदूळ, गहू पीक प्रणाली आली. तिथे एकाच जमिनीवर वारंवार ही पिके घेतली जातात. १९६० पासून सादर केलेल्या उच्च-उत्पादक वाण्यांनी भारतात अन्न सुरक्षा प्राप्त करण्यास मदत केली आणि ती राखण्यात मोठी भूमिका बजावली. अनुदानित खतांमुळे याला आणखी चालना मिळाली आणि पंजाब हा देशातील सर्वाधिक लागवडीचा प्रदेश बनला. यामुळे शेतीतील भूसा जाळण्याचे प्रमाण वाढले. परिणामी, मातीतील सूक्ष्मजीव क्रियाकलाप बिघडला आणि जमिनीतील मायकोरिझा (एक प्रकारची बुरशी) नष्ट झाली. मातीमध्ये मायकोरिझाईची भूमिका वनस्पतींच्या मुळांमा अधिक पोषक द्रव्ये शोषण्यास मदत करते. पंजाब आणि हरियाणामध्ये दर वर्षी आॉक्टोबरचा उत्तरार्ध ते नोव्हेंबरच्या मध्यापर्यंत भाताचे कापणीनंतरचे अवशेष जाळण्याचे प्रमाण व्यापक आहे, कारण शेतक न्यांना १०-१५ दिवसांच्या कालावधीत भात कापणी आणि गहू पेरणे आवश्यक असते. मायकोरायझी नायट्रोजेनचे अमोनियमध्ये रूपांतर करतात, जे झाडे शोषून घेतात आणि वापरू शकतात. २०२२ मध्ये पंजाब कृषी विद्यापीठाने मातीचाचणी केली तेव्हा जमिनीत पोट्सचे प्रमाण आवश्यकतेपेक्षा जास्त असल्याचे आढळले. ही समस्या खूप गंभीर आहे. अशा अनेक समस्यांवर मात करण्याचे अव्हान पंजाबपुढे आहे आणि ते कौशल्याने पेलावे लागणार आहे.

विकासकामे बोलकी छरणार?

लोकसभा निवडणुकांमध्ये महायुती आणि महाविकास आघाडीला मिळालेल्या मतांमध्ये अवघ्या अर्थात टक्क्यांचा फरक आहे. लाडकी बहीण योजनेमुळे महायुती सरकार महिला मतदारांना जिंकू शकेल. खेरीज सोयाबीन, तांदळ, धान आदी पिकांचे राहिलेले पैसे दैले गेले आहेत. मुंबई-पुण्यामध्ये मेट्रो जाळे विस्तारणे, कोस्टल रोड, अटल सेतू, टोल हटवले जाणे आदी निर्णयांमुळे ही निवडणूक महायुती आपल्या बाजूने झुकवू शकेल. महाराष्ट्रात निवडणुकीचे रेण चांगलेच तापले आहेत. एव्हाना सर्व पक्षांचे उमेदवार निश्चित होत आले आहेत. लवकरच प्रचाराची जोगदार रणधुमाळी अनुभवायला मिळेल. २३ नोव्हेंबर २०१९ रोजी फडणवीस आणि अजित पवार यांच्या सरकारचा शपथविधी झाला होता आणि त्याच दिवसापासून महाराष्ट्राच्या राजकाऱणात खळबळजनक घटनांची मालिका सुरु झाली होती, जी आजपावेतो सुरुच आहे. भाजपाबरोबर युती करून निवडणूक लढवणारी शिवसेना निकालानंतर ताबडतोब शरद पवार आणि कांग्रेसबरोबर गेली आणि महाविकास आघाडी स्थापन झाली. त्यावेळी शिवसेनेचे ५६ आमदार होते तर शरद पवारांचे ५४ होते. दोन आमदार जास्त असल्याच्या बळावर उद्धव ठाकरेना मुख्यमंत्रीपद मिळाले. राज्यातील मोठा, अधिक मतदार असणारा पक्ष असूनही कांग्रेसला केवळ ४४ जागा मिळाल्या. भाजपाकडे १०५ आमदार होते. मात्र सगळ्यात मोठा पक्ष असूनही तो विरोधात बसला, ही देखील क्वचितच बायायला मिळणारी बाब त्यावेळी दिसून आली. पुढे कोरेनामुळे हे सरकार नीट चालू शकले नाही. जवळपास दीड वर्ष त्यातच गेले. त्या काळी विधानसभेचे कोणते ही अधिवेशन आठवड्यापेक्षा अधिक काळ्यात चालले नाही. स्वाभाविकच राजकाऱणात एक खदखद जाणवत होती. परिणामी हे सरकार गडगडले. उद्धव ठाकरेंच्या

कार्यकाळात पोलीस अधिकारी सचिवांनी यांनी उद्योगपती मुकेश अंबानीच्यांच्या घराखाली कथित बाँब ठेवण्यानं धाडस केल्याची घटना गाजली. तिथे धक्कादायक वा भूकंप घडवून आणणाऱ्यानं घटनांच्या मालिकेत भर घातली. पुढील गाडीचा मालक मृतावस्थेत आढळला. आणि प्रकरण चिघळले. हा खटल अद्यापही सुरु झालेला नाही. दीड-दोवा वर्षांनंतर अनिल देशमुख तुरुंगाबाहेर आले दरम्यान, नबाब मलिक अडचणीत आले. आल्याचे आपण पाहिले. त्यापाठोपाठ संजय राठोड अडचणीत आले. थोडक्यात उद्धव ठाकरे यांच्या मंत्रिमंडळातील बेरेली मंत्री अडचणीत येत होते आणि भाजपाल मोठा फायदा मिळत होता. सरकारकडे नसणारी माहिती आधी फडणवीसांकाऱ्यात येत होती. त्यामुळे सरकार अस्थिर अवस्थेत होते. नतरच्या राज्यसभेच्यात निवडणुकीतही शिवसेनेला मोठा फटका बसला आणि पुढील दहाच दिवसांत झाले ल्या विधान परिषदे च्यानिवडणुकीनंतर सरकार कोसळले. त्यानंतर

जूनच्या अखेरीस एकनाथ शिंदेचे सरकार आले पण ते वैध की अवैध यावर प्रश्नचिन होते. हे प्रकरण सुप्रीम कोर्टात जाऊनही कोणताही निकाल लागलेला नाही. २०२३ मध्ये राष्ट्रवादी कांग्रेस फुटली आणि पक्षाचा मोठा घटक अंजित पवारांच्ये नेतृत्वाखाली बाहेर येऊन महायुत सरकारमध्ये सामील झाला. वेगवान प्रशासनाची चुणूक दाखवताना महायुती सरकारने अनेक महत्वाचे निर्णय घेतले. थांबलेली प्रकरणे, अडलेले प्रकल्प मार्गी लागले. असे असले तरी या सरकारला शेतकरी वर्गाची नाराजी दृक्करता आली नाही. मराठा समाजांना आरक्षणाच्या मुद्द्यावरून आक्रमक झाला. मनोज जरांगेच्या आंदोलनाने या प्रश्नाला मोठी गती आणि वेगळा आयाम दिला. मराठ्यांना ओबीसीमधून आरक्षण मिरवणून शकते, कुणबी असल्यामुळे त्यांना कुणबी दाखले द्या, ही मोठे सामाजिक अभिसरण

घडवून आणणारी मागणी त्यांनी केली. या घुसळणीतून अम्रत न निघता जातीयावादाचे विष मात्र निघाले. सरकारने हे आंदोलन शांत करण्याचे प्रयत्न केले आणि जरांगेना मर्यादिपलीकडे जाऊन आश्वासने दिली. ती पूर्ण करणे शक्य नव्हते. पण लोकसभेच्या निवडणुकीपूर्वी त्यांना शांत करण्याचा प्रयत्न साध्य केला गेला. २०२४ च्या लोकसभा निकालामध्ये या सगळ्यांचा मोठा फटका भाजपा आणि मित्रपक्षांना बसला. या सगळ्या स्फोटक पार्श्वभूमीवर येऊ घाटलेली निवडणूकही अतिशय गुंतागुंतीची आहे, हे लक्षात घ्यावे लागेल. महाराष्ट्राचे दोन मोठे पक्ष फुटले आहेत. आधी शिवसेनेची १६-१७ टक्के आणि राष्ट्रवादीचीही मतांची टक्केवारी साधारण तेवढीच होती. शरद पवारांनाही महाराष्ट्रात कधीही ६० पेक्षा जास्त जागा मिळाल्या नाहीत, तर शिवसेनेला ७० जागांपुढे जाता आलेले नाही. म्हणजेच १०० पेक्षा जास्त जागा न मिळाल्याने कधीही स्वबळावर त्यांचे सरकार आलेले नाही.

आज भाजपाची स्वतःची मतेही फार कमी झालेली नाहीत. मात्र शरद पवार, उद्धव ठाकरे, एकनाथ शिंदे आणि अजित पवार यांना या निवडणुकीत मोठा फटका बसणार आहे. लोकसभेला ठाकरे आणि शरद पवारांना एकमेकांची मदत झाली. दोघांकडील पेटू उठलेल्या कार्यकर्त्यांनी चांगला हात दिला. पण तशी मदत विधानसभेला मिळणार नाही, कारण ही लढत २८८ मतदारसंघांमध्ये होत आहे. त्यामुळे च ४४ मतदारसंघांमध्ये एकत्र आलेली ताकद विखुरलेली दिसेल. विधानसभा निवडणुकांच्या परिप्रेक्ष्यातून लोकसभेच्या निकालाचे विश्लेषण केले तर काँग्रेस हा सर्वांत मोठा पक्ष दिसतो. त्यानंतर भाजपाची वर्णी आहे. पण शरद पवार आणि ठाकरेंची परस्थिती तशी नाही. त्यामुळे च शिवसेनेच्या दोन्ही गटांचा ५०-६० जागांवरच प्रभाव राहील, असे वाटते. थोडक्यात, हा ठाकरे आणि शिंदे

